

Osobnost učitele

Semestr: podzim 2015

Osobnost učitele

U učitele nutné kvalifikační i osobnostní předpoklady.
Stávání se učitelem...

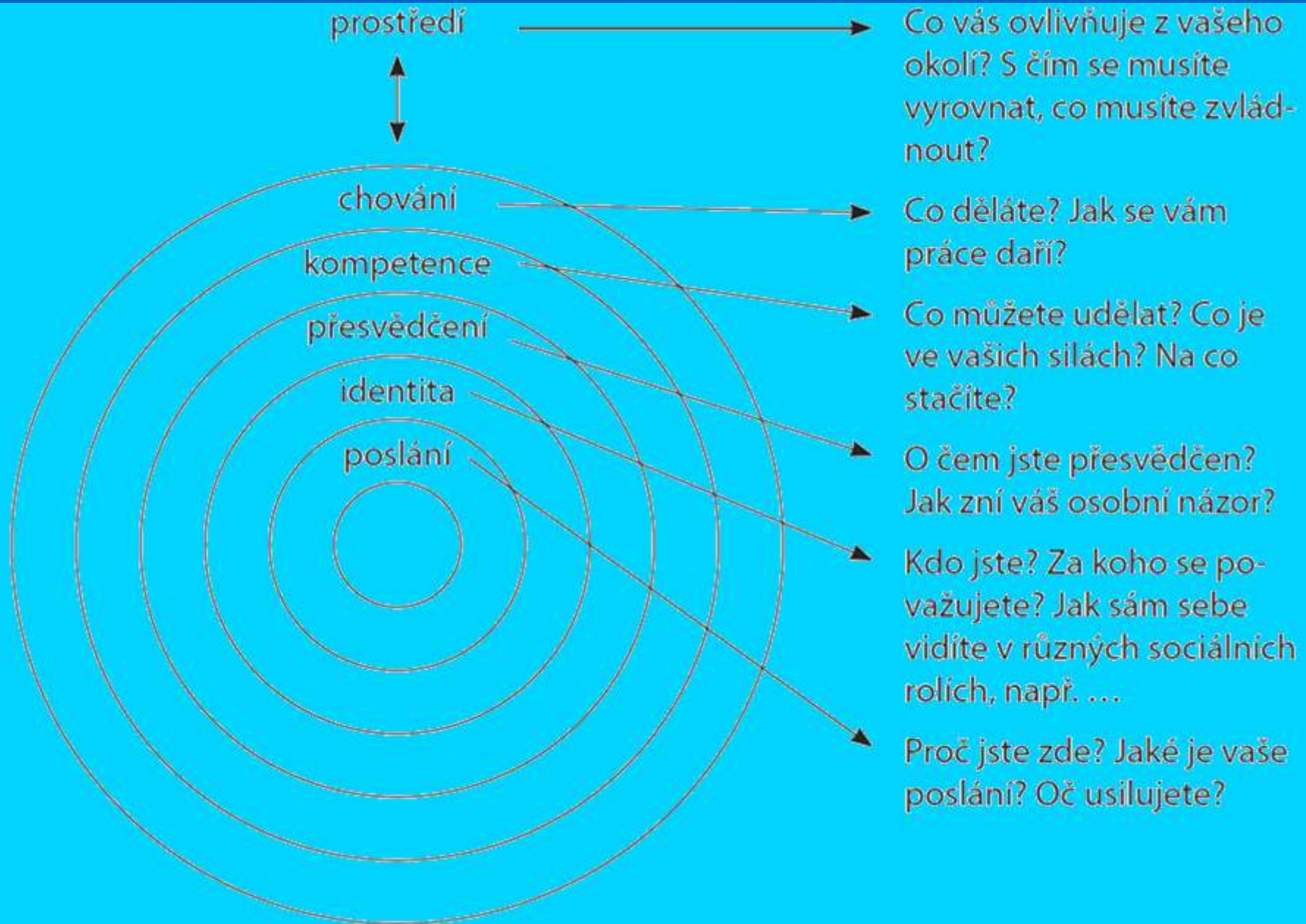
Nestačí suma znalostí, které by žákům předával, důležitý je i způsob, *jak* to činí.

Profesionální kompetence učitele – komplexní schopnost či způsobilost k úspěšnému vykonávání profese. Zahrnuje znalosti, dovednosti, postoje, hodnoty, osobnostní charakteristiky (Spilková).

Učitelova osobnost

- souhrn všech jeho *vlastností* (a jejich projevů v jeho jednání a chování), které jistým způsobem (ať již kladně nebo záporně) působí na žáky a současně ovlivňují také výsledky učitelovy i žakovy činnosti (Štefanovič).
- systém biofyzických, psychických a sociálních komponent (Spousta) – biopsychosociální model

Model osobnosti učitele

dle Mareš, 2013

Vlastnosti osobnosti učitele

V modelu osobnosti (Mareš) lze nalézt odraz základních charakteristik osobnosti: temperament, charakter, motivaci, schopnosti a dovednosti (+ jejich projevy)

Základní psychologické předpoklady (Spousta):

- osobní psychosomatická a psychomotorická zdatnost, rychlost, vytrvalost;
- neuropsychická stabilita;
- psychická a frustrační tolerance;
- schopnost zvládat mimořádné zátěžové situace;
- schopnost vnímat a prožívat smyslové a citové podněty;
- schopnost aktivizovat, stimulovat, motivovat.

Charakteristiky osobnosti „dobrého“ učitele

Co je „dobrý“ učitel? (obdobně: efektivní, ideální, oblíbený, úspěšný...) – hodnotící soudy, obtížně vymezitelné

Taxativní charakteristika osobnosti dobrého učitele (vymezení některých základních vlastností a dovedností):

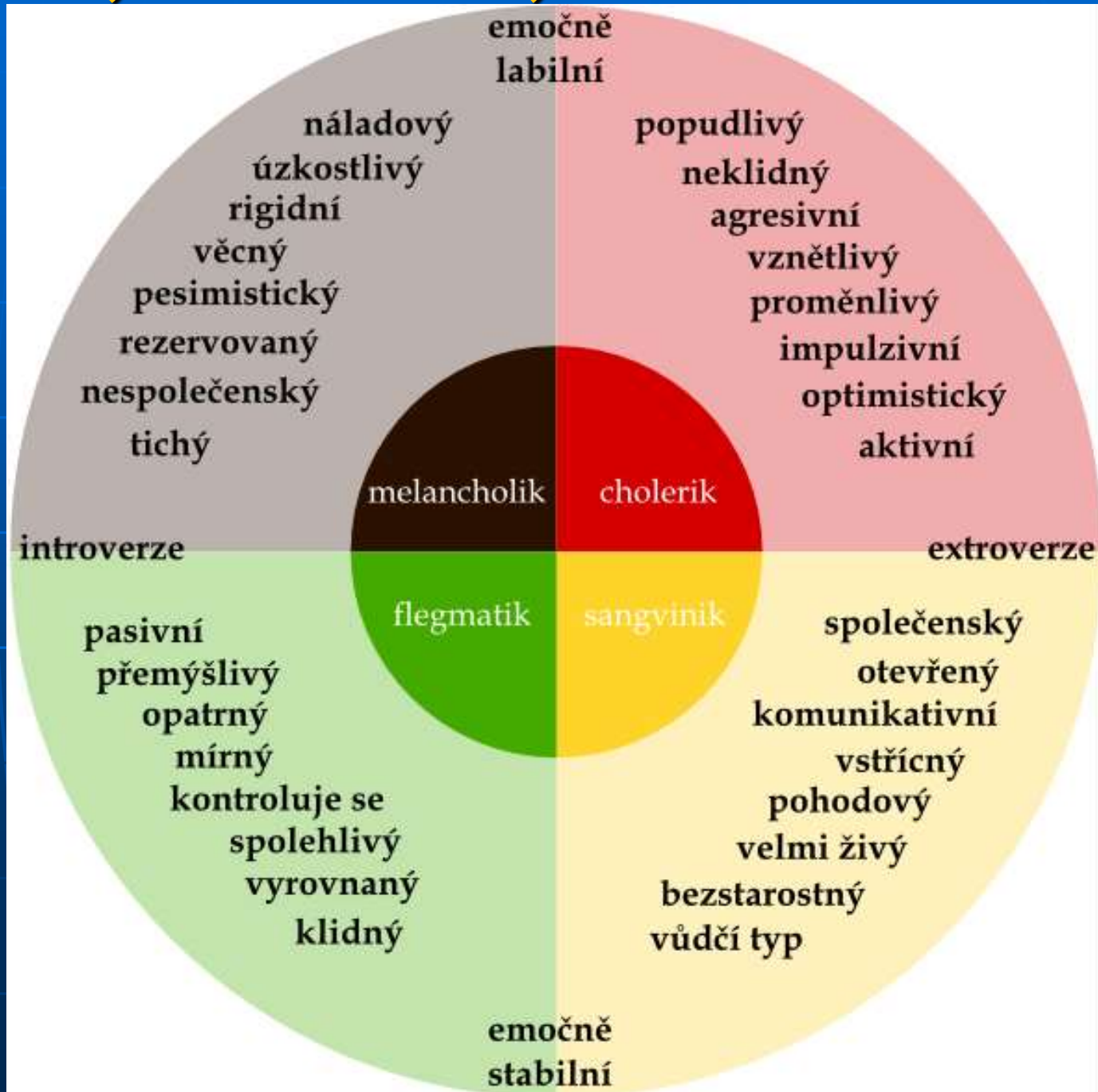
- stabilita učitele, extroverze, introverze;
- vlastnosti spojené s uspokojováním základních potřeb žáků;
- sociálně psychologické dovednosti;
- „životní dovednosti“ jakožto charakteristiky osobnosti.

Stabilita učitele, extroverze, introverze 1

H. Eysenck - dimenze osobnosti:

neuroticismus (hlavní dimenze osobnosti, tvořena emoční stabilitou a labilitou)

extroverze/introverze

Stabilita učitele, extroverze, introverze 2

Emoční stabilita – jedna z nejdůležitějších charakteristik osobnosti dobrého učitele

Učitel emočně stabilní: projevuje se klidně; dokáže své emoce identifikovat a ovládat; reaguje přiměřeně situaci; má větší frustrační toleranci; vytváří příznivé klima ve třídě; dokáže tedy žáky více naučit; zároveň působí jako vzor chování (může ovlivňovat osobnostní vývoj žáků)

Extroverze/introverze – méně zřejmé ve vztahu k učiteli; záleží i na osobnosti konkrétního žáka

Extroverze – empirický, materialistický, utilitární přístup

Introverze – idealismus, optimismus, emocionální zaměření, racionalismus

Poněkud lepší introverze – neprosazuje se, naslouchá, přemýšlí o žácích, méně dominantní, pomalejší v reakcích

Uspokojování potřeb žáků

Naplňování kognitivních potřeb:

- „kognitivní přesvědčivost“ (*cognitive validity*) – učitel zná svůj předmět a zároveň ho umí přesvědčivě podat, žáci musí vnímat jeho kompetenci;
- schopnost motivovat (*motivating power*) – dokáže žáky motivovat, přitáhnout je k učení (formou či obsahem otázek a problémů, které jim předkládá + „silou“ osobnosti, ve smyslu její opravdovosti a přesvědčivosti).

Naplňování základních potřeb (Maslow):

- fyziologické potřeby;
- potřeba bezpečí – vytvoření příznivého klimatu třídy; konzistentní; stabilní chování učitele, vstřícnost;
- potřeba náležitosti a lásky – udržování soudržnosti třídy; mít rád žáky (dle některých názorů to ke *kompetenci* učitele nutně nepatří);
- potřeba úcty – akceptování, ocenění žáka; vyzdvižení toho, co žáci zvládají; schopnost pochválit (*self-esteem* žáka).

Dovednosti učitele

Dovednost – zahrnuje smyslové, intelektuální, volní a emocionální kvality osobnosti, která se projevuje v cílevědomé a úspěšné realizaci činností (Milerjan)

Parciální sociálně psychologické dovednosti:

- citlivost ve vnímání žáků – přesné vnímání a interpretování všech projevů jednotlivých žáků (i mimoškolní kontext);
- akceptace osobnosti žáka – akceptace žáka jako samostatné osoby, která má hodnotu sama o sobě; základní důvěra v žáka (Rogers, 2014);
- empatie – (schopnost) vcítění se do myšlení a emocionálního prožívání žáků, jak vnímají jeho samého, jeho výuku nebo obecně různé situace ve škole; kognitivní a afektivní empatie
- flexibilita reagování – kontrola situací, orientace v nich a správné reakce na ně; vliv temperamentu učitele;
- autenticita – vystupování bez přetvářky; otevřené projevy emocí, pozitivních i negativních prožitků, názorů či postojů pomáhají žákům orientovat se v učitelově chování, poznávat cesty i hranice vzájemného působení (Gillernová, 2012).

„Životní dovednosti“ jako charakteristiky osobnosti

- Čestnost – dokázat bezpečně odlišit dobré od špatného;
- iniciativa – udělat to, co je skutečně potřeba;
- pružnost – vhodně reagovat na aktuální požadavky, situace;
- vytrvalost – nevzdávat obtížnou práci;
- organizování – dokázat efektivně vést, řídit;
- opravdový smysl pro humor – dokázat se smát, nezapomenout na „dítě v sobě“, nezesměšňovat žáky;
- úsilí, zdravý rozum, řešení problémů – umět nalézat řešení obtížných situací;
- odpovědnost – za sebe i za vzdělávání a výchovu žáků;
- trpělivost – akceptovat žakovu osobnost, tempo, drobné nedostatky;
- přátelskost – vystupovat přiměřeně a konzistentně přátelsky vůči žákům;
- zvědavost – neustrnout, neautomatizovat výuku i vztahy;
- spolupráce – dovednost spolupracovat se žáky i s okolím ve snaze jim pomoci;
- starostlivost – projevovat zájem o žáky. (Kovaliková, 1995)

Dovednost vést třídu

Jde o dovednost učitele efektivně vést (řídít) procesy probíhající ve třídě, udržovat disciplínu, ale přitom vytvářet takovou atmosféru, která by podporovala učení.

Styly vedení:

- autoritářský – učitel vyžaduje naprostou poslušnost, nebere příliš ohled na názory žáků, vyžaduje přísnou kázeň, využívá často trestů;
- demokratický – učitel akceptuje názory žáků, je objektivní, chápe potřeby žáků; je poměrně přísný, ale spravedlivý;
- laissez-faire – učitel je k žákům nadmíru přátelský, nemá příliš velké požadavky, téměř nevyužívá trestů; učitel „dobrák“; tento styl není vhodný pro dosažení výraznější úspěšnosti jakékoliv skupiny, ani žáci jej nepreferují.

Pro různé žáky vhodné různé styly (i souvislost s výchovou v rodině).

Model tzv. „laskavé dominance“ (*warm-and-dominant model*) – blízko demokratickému stylu.; učitel je k žákům přátelský, vstřícný, ale zároveň je přísný, má jasně stanovená pravidla a vymezené hranice žákovy svobody; jasně strukturovaný, pro žáky čitelný a do určité míry předvídatelný.

Formy moci učitele ve třídě

Donucovací – moc učitele (respektování jeho požadavků) vychází z žákovy potřeby vyhnout se trestu (např. ve formě špatných známek či kritiky před třídou);

Odměňovací – moc učitele určována snahou žáka získat odměnu ve formě hmotné (body, známky), psychologické (pochvala) či vztahové (pochvala před spolužáky);

Referenční – vychází z identifikace žáka s učitelem na základě sympatií a náklonnosti („být jako učitel“ – zde osobnost podstatná);

Legitimní – souvisí se sociální rolí učitele, která garantuje (formální) autoritu nad žáky; tato role je spjata s normou dohlížet na druhé a ovlivňovat je;

Expertní – vychází z učitelovy znalosti oboru nebo ze zvládnutí výukových metod. Vliv učitele na žáky vychází z jejich vnímání učitele jako experta, který má intelektuální znalosti obsahu (či určité dovednosti).

